

Ewa AMGHAR
Uniwersytet Jagielloński
Biblioteka Jagiellońska

INFRASTRUKTURA INFORMATYCZNA NOWOCZESNEJ BIBLIOTEKI: CO NIEMIECKIE BIBLIOTEKI AKADEMICKIE OFERUJĄ SWOIM CZYTELNIKOM?

Na podstawie oferty prezentowanej na stronach internetowych wybranych niemieckich bibliotek akademickich: Ruhr-Universitätsbibliothek w Bochum, Thüringer Universitäts- und Landesbibliothek w Jenie, Universitäts- und Stadtbibliothek w Köln oraz UB Erlangen-Nürnberg, oraz opierając się na poczynionych obserwacjach podczas wizyt w tych bibliotekach i rozmowach z tamtejszymi bibliotekarzami (w latach 2008-2011), chciałabym przedstawić, jak postęp technologiczny i gwałtowny rozwój infrastruktury informacyjnej wpłynął na funkcjonowanie nowoczesnych bibliotek uczelnianych i co oferują one swoim użytkownikom.

1. Wstęp

W Niemczech (wg danych Deutsche Bibliotheksstatistik za 2012 r.) funkcjonuje ok. 11,5 tys. placówek bibliotecznych obsługiwanych przez 24 tys. pracowników. Biblioteki niemieckie gwarantują wolny dostęp do informacji i wiedzy. Oprócz książek i periodyków udostępniają kasety VHS, płyty CD-ROM, DVD i Blu-ray, płyty kompaktowe, audiobooki i e-booki. Ciągle zwiększa się ilość materiałów zdigitalizowanych dostępnych online. Biblioteki udostępniają łącznie ok. 357 mln nośników mediów¹.

Pomimo szybkiego postępu technologicznego biblioteki uniwersyteckie Niemiec nie muszą obawiać się spadku czytelnictwa. Dzięki swej bogatej ofercie dostosowanej do potrzeb użytkowników – studentów i pracowników naukowych – ale też do oczekiwań pozostałych mieszkańców miasta i regionu w czytelnich wciąż jest duża frekwencja, i to przy wielu ułatwieniach stosowanych przez biblioteki: komunikacja elektroniczna, cyfrowa postać zbiorów, zdalny dostęp. Współcześnie biblioteka naukowa korzysta z nowoczesnych zasobów, takich jak: audiobooki, książki

¹ BIB-Broschüre: Wir bringen Wissen in Bewegung. Berufsfeld Bibliothek und Information. Anlage zu „Buch und Bibliothek”, Berufsverband Information Bibliothek, 2011, s. 8.

i czasopisma elektroniczne, dostęp do baz danych, czytelnie internetowe. Dla użytkowników bibliotek liczy się: szybkość usługi, rzetelna i szybko dostarczona informacja o poszukiwanych materiałach oraz możliwość dotarcia do światowych zasobów informacyjnych.

Na temat roli biblioteki oraz miejsca użytkownika w niej w czasach postępu w telekomunikacji, informatyce i szybkiego rozwoju nowych technologii powstało wiele prac (por.: bibliografia) i wszyscy autorzy zgodnie podkreślają zmiany, jakie w związku z dostępem do usług elektronicznych nastąpiły w funkcjonowaniu bibliotek i w oczekiwaniach użytkowników wobec bibliotekarzy. „Czy nowy model to przejaw rozwoju i rozkwitu bibliotek – dostępnych zawsze i wszędzie, dysponujących «nieograniczonymi zbiorami»? Czy może ta wolność i swoboda korzystania oznacza początek regresu bibliotek, gdyż przestają one być potrzebne, a użytkownik sam odnajduje potrzebne mu informacje w Internecie?”².

W obecnych czasach najważniejszym zadaniem biblioteki jest działalność informacyjna. Bibliotekarze oferują bardziej niż kiedykolwiek potrzebną czytelnikom pomoc w dotarciu do źródeł szybkiej, rzetelnej i uporządkowanej informacji, udzielają wskazówek dotyczących strategii wyszukiwania lub rodzaju źródła danych. Czytelnik zajmuje centralną pozycję, jest nie tylko odbiorcą, lecz także współtwórcą zbiorów.

Nowoczesna biblioteka to Biblioteka 2.0 – działająca w ścisłej współpracy bibliotekarzy i czytelników przy kształtowaniu jej zasobu. Najważniejszym elementem w stosowaniu narzędzi komunikacji jest aktywność jej użytkowników we współtworzeniu zasobów bibliotecznych. Odpowiadając na nowe potrzeby czytelników, biblioteka poszerza zakres swoich kompetencji, unowocześnia sposoby dostępu do zasobów wiedzy, wykorzystując nawet bardzo specjalistyczne technologie informatyczne. Podstawowym zadaniem każdej nowoczesnej biblioteki jest nie tylko dostarczanie literatury i źródeł wiedzy czytelnikom, lecz także kompleksowa współpraca z czytelnikiem, którego oczekiwania i potrzeby jako użytkownika biblioteki w związku z rozwojem technologii informacyjnych i postępowaniem technicznym stale rosną. Działania biblioteki powinny być nastawione na dostosowywanie gromadzonych zbiorów oraz oferowanych usług do rzeczywistych i potencjalnych oczekiwań odbiorców przy wykorzystaniu nowych możliwości technologicznych.

² J. Stępniaik: Współczesna biblioteka – świat realny i wirtualny. „Bibliotekarz Płocki”, nr 2, 2003, s. 11-22.

2. Biblioteki akademickie w Niemczech

Biblioteki akademickie to centralne publiczne i naukowe biblioteki szkół wyższych, ale gromadzą one publikacje nie tylko z dziedzin nauczanych na danym uniwersytecie. Niemal połowa (ok. 40%) czytelników nie jest związana z uczelnią.

Za finansowanie szkół wyższych i bibliotek akademickich w Niemczech odpowiedzialne jest nie państwo, ale kraje związkowe i gminy. Biblioteki uniwersyteckie podlegają wprawdzie ustawodawstwu o szkolnictwie wyższym, ale dofinansowanie bibliotek przez państwo jest niewielkie³. W Niemczech działa 421 szkół wyższych, w tym 78 uniwersytetów, które mają 695 bibliotek (łącznie z wydziałowymi i instytutowymi)⁴. Ponieważ najczęściej są one finansowane przez kraje związkowe, więc ich zróżnicowanie pod względem jakości i wyposażenia jest związane z wielkością uniwersytetu czy zamożnością landu. Największy księgozbiór liczy Biblioteka im. Humboldta w Berlinie – 6 mln tomów, najmniejszy ma biblioteka Uniwersytetu Europejskiego Viadrina we Frankfurcie nad Odrą – niemal 572 tys. monografii i ponad 1 tys. czasopism bieżących. Przeciętna wielkość księgozbioru bibliotek uniwersyteckich to ok. 1,4 mln tomów.

Wszystkie niemieckie biblioteki akademickie łącznie z instytutowymi oferują swoim czytelnikom – ponad 2,1 mln rzeszy studentów – w sumie ok. 174 mln książek, 3,4 mln tytułów czasopism w wersji cyfrowej i 490 tys. w wersji drukowanej. Większość bibliotek oferuje czytelnikom dostęp do 1,5-2,5 mln tomów⁵. Stare biblioteki uniwersyteckie (np. Freiburg, Heidelberg, Jena, Tübingen) oraz ponownie otwarta po wojnie Universitäts- und Stadtbibliothek Köln, a także powstałe już po 1960 r. (Bremen, Düsseldorf, Regensburg) mają zbiory wielkości 2,5-3 mln tomów.

Biblioteki omówione w tym artykule to cztery większe biblioteki uniwersyteckie, przy czym dwie z nich łączą funkcję biblioteki uczelnianej i regionalnej; są to Thüringer Universitäts- und Landesbibliothek w Jenie oraz Universitäts und Stadtbibliothek w Kolonii⁶.

³ H.P. Thun: Eine Einführung in das Bibliothekswesen der Bundesrepublik Deutschland. Deutsches Bibliotheksinstitut, Berlin 1998, s. 97-99.

⁴ Ibidem, s. 107-108.

⁵ J. Seefeldt, L. Syrè: Portale zu Vergangenheit und Zukunft: Bibliotheken in Deutschland. Olms Verlag, Hildesheim 2011, s. 47.

⁶ Bibliotheken in Deutschland. Bibliothekslandschaft. Hochschul- und Universitätsbibliotheken, [dostęp: 24.09.2013 r.]. Dostępny w Internecie: www.bibliotheksportal.de

Wielkość zbiorów drukowanych i elektronicznych w tych czterech bibliotekach wynosi:

ThULB (Thüringer Universitäts- und Landesbibliothek) Jena	–	3,9 mln,
FAU Universitätsbibliothek Erlangen-Nürnberg	–	2,7 mln,
Ruhr Universitätsbibliothek Bochum	–	1,6 mln,
Universitäts- und Stadtbibliothek Köln	–	3,9 mln.

Niemieckie biblioteki akademickie zaopatrują w potrzebną do nauki i pracy literaturę przede wszystkim studentów i pracowników naukowych, są jednak również dostępne dla wszystkich niezwiązanych z uczelnią czytelników poszukujących literatury naukowej. Zasadniczo księgozbiory bibliotek uniwersyteckich mają charakter uniwersalny, ale gromadzą też literaturę naukową z dziedzin nie zawsze reprezentowanych na danej uczelni. Wiele bibliotek naukowych objętych jest obowiązkiem gromadzenia literatury naukowej z konkretnych przypisanych im dziedzin nauki, tzw. Sondersammelgebiet. Według planu opracowanego przez DFG⁷ – Deutsche Forschungsgemeinschaft – biblioteki należące do programu, a dotyczy to 28 naukowych bibliotek państwowych i uniwersyteckich Niemiec, są zobowiązane do gromadzenia literatury niemieckiej i zagranicznej wydanej po 1949 r. z przydzielonych im dziedzin⁸. DFG tylko w części pokrywa koszty zakupu literatury z tych specjalności. Nie zawsze specjalizacja przydzielona danej bibliotece łączy się z kierunkami wykładanymi na uczelni, do której biblioteka należy. Jest to jednak system, który pozwala na zgromadzenie na terenie Niemiec publikacji zagranicznych ze wszystkich dziedzin wiedzy i stworzenie księgozbioru możliwie jak najbardziej kompletnego i udostępnianego w sieci międzybibliotecznej innym placówkom. Większość bibliotek ma ponad dwie przyznane specjalności.

Oprócz gromadzenia i udostępniania źródeł informacji do zadań bibliotek akademickich należą: centralne archiwizowanie starego zasobu, digitalizacja cennych księgozbiorów historycznych, udostępnianie do wypożyczania międzybibliotecznego swoich zbiorów, tworzenie księgozbioru podręcznikowego dla studiujących, a także pełnienie funkcji centrum informacyjnego uczelni. Jednym z najważniejszych zadań, jakie w ostatnich latach stanęły przed bibliotekami, jest zapewnienie całkowitego dostępu do informacji elektronicznych oraz uczynienie bardziej elastycznym dostępu do zasobów cyfrowych opartego na licencjach.

⁷ DFG – Niemiecka Wspólnota Badawcza, jedna z największych instytucji wspierających naukę w Niemczech, finansowana przez państwo i kraje związkowe.

⁸ Das Netzwerk der Sondersammelgebiete und virtuellen Fachbibliotheken. Bibliotheken und wissenschaftliche Fachinformation in Deutschland. Deutscher Bibliotheksverband, Arbeitsgemeinschaft der Sondersammelgebietsbibliotheken, Frankfurt am Main 2007, s. 93-95.

Biblioteki to jedne z ważniejszych instytucji, które zbierają i udostępniają informacje cyfrowe, a nie jest to towar, który można nabyć lub nie, lecz źródło, do którego dostęp trzeba dopiero zdobyć. Już w latach 70. niemieckie biblioteki oferowały użytkownikom materiały i usługi cyfrowe. Początkowo były to katalogi i bibliografie online, obecnie mówi się o bibliotekach cyfrowych, gdyż domeną bibliotek są już nie tylko media drukowane, lecz także elektroniczne.

W Niemczech wiele bibliotek naukowych testuje od 2010 r. nową formę gromadzenia zbiorów, w której duża rola przypada użytkownikowi. To Patron Driven Acquisition – gromadzenie kierowane przez czytelnika oparte na dezyderatach. Jest to model, w którym biblioteki udostępniają czytelnikom media, których wcześniej nie nabyły, lecz ich zakup zależy od rzeczywistego wykorzystania przez użytkowników. Dotychczas system Patron Driven Acquisition odnosił się do e-booków, ale rozszerza się i na książki drukowane. Każdorazowo o kupnie publikacji decyduje intensywność korzystania z danego tytułu. Czytelnik po zapoznaniu się ze spisem treści lub wybraną częścią tekstu znalezionej w katalogu biblioteki e-booka stwierdza, czy chce nadal z tej publikacji korzystać, czy jej nie potrzebuje. Koszty ponosi biblioteka tylko wtedy, gdy dana publikacja jest częściej czytana, kopiowana, drukowana lub gdy minął określony wcześniej czas dostępu. Wówczas biblioteka może zdecydować się na zakup i nabywa na własność lub na ustalony wcześniej okres te pozycje, które uzyskały największą liczbę zgłoszeń⁹.

3. Oferta wybranych czterech niemieckich bibliotek akademickich

3.1. Thüringer Universitäts- und Landesbibliothek Jena

Uniwersytet w Jenie, jeden z czterech uniwersytetów Turyngii, został założony w 1558 r. W XIX w., dzięki finansowemu wsparciu Zakładów Optycznych Zeissa, stał się jednym z największych pod względem liczby studiujących uniwersytetem Niemiec. Po drugiej wojnie światowej wznowił działalność jako pierwsza szkoła wyższa w radzieckiej strefie okupacyjnej. Biblioteka jest starsza od uniwersytetu, gdyż powstała z kolekcji „Bibliotheca Electoralis” Fryderyka III Mądrego, księcia Saksonii, który już w 1512 r. ofiarował swoje zbiory społeczeństwu. Kolekcja ta została wcielona do nowo utworzonego uniwersytetu i stała się jego biblioteką uniwersytecką. W XVII w. biblioteka w Jenie była jedną z największych bibliotek Niemiec. Dalszy

⁹ Kształtowanie kolekcji e-zasobów: wytyczne dla bibliotek, 2012, s. 39, [dostęp: 26.09.2013 r.]. Dostępny w Internecie: <http://www.ifla.org/files/assets/acquisition-collection-development/publications/electronic-resource-guide-pl.pdf>

dynamiczny rozwój przypadł na lata rządów ówczesnego ministra J.W. Goethego. Od 1991 r. biblioteka uniwersytecka jest jednocześnie biblioteką krajową Turynii – Thüringer Universitäts- und Landesbibliothek.

Biblioteka ThULB jest objęta programem DFG i w ramach przyznanych specjalizacji gromadzi publikacje naukowe z dziedzin: literatura i język Albanii, nowożytna Grecja oraz język i literatura rumuńska. Ponadto jako biblioteka krajowa zobowiązana jest gromadzić wszystkie publikacje dotyczące Turynii.

Biblioteka Główna wraz z czterema wydziałowymi tworzą księgozbiór liczący niemal 4 mln jednostek, z czego monografie, czasopisma i dysertacje stanowią ponad 3,5 tys. woluminów. W bieżącej prenumeracie jest 32 tys. czasopism.

ThULB jest przede wszystkim biblioteką prezencyjną, czytelnicy mają wolny dostęp do półek. Ze wszystkich publikacji: książek, czasopism i podręczników dostępnych na regałach, mogą korzystać na miejscu. Biblioteka główna wraz z bibliotekami wydziałowymi dysponuje 1850 miejscami do pracy dla czytelników, w tym jest wiele miejsc komputerowych oraz miejsc z możliwością podłączenia laptopów. Można z nich korzystać wyłącznie w celach naukowych, czytelnikom nie wolno instalować innych programów bądź wprowadzać zmian w konfiguracji i ustawieniach systemu. Niektóre komputery w bibliotece są przeznaczone do wyszukiwania w katalogach online z możliwością zamawiania, prolongaty i wydruku rezultatów wyszukiwania lub przesłania ich na adres mailowy zarejestrowanego czytelnika.

Wszyscy użytkownicy zapisani do ThULB mogą także korzystać z pomieszczeń do pracy grupowej oraz z separatek (Carrels) – zamykanych kabin do pracy indywidualnej. Z części kabin (Tagescarrels) można korzystać bez wcześniejszej rezerwacji przez jeden dzień, inne można rezerwować online na okres maksymalnie 4 tygodni.

Biblioteka oferuje miejsca do pracy wyposażone w komputery z dostępem do baz danych, e-booków, czasopism elektronicznych zakupionych przez bibliotekę i przeznaczonych tylko dla zarejestrowanych czytelników, a także udostępnia programy do skanowania oraz obróbki graficznej. Czytelnicy mają do dyspozycji czytniki do mikroform, drukarkę, nagrywarke, odtwarzacze CD i DVD, urządzenia do odczytu mediów audiowizualnych, skaner. Dla czytelników niewidomych i niedowidzących oraz poruszających się na wózkach przewidziane są odpowiednio wyposażone miejsca do pracy.

Znacznym ułatwieniem dla czytelników są dostępne stanowiska do samoobsługowego rejestrowania wypożyczanych publikacji ze zbioru podręczników oraz wrzutnia do całodobowego zwrotu książek. W bibliotece znajdują się też zamykane wózki na książki, w którym czytelnik może przechowywać wybrane przez siebie z regałów woluminy.

Na komputerach w bibliotece, oprócz dostępu do katalogu OPAC biblioteki ThULB oraz innych bibliotek niemieckich i światowych, wszyscy użytkownicy mogą korzystać z książek oraz czasopism elektronicznych, a także ze specjalistycznych baz danych. Pracownicy i studenci Uniwersytetu w Jenie po zalogowaniu mają nieograniczony dostęp do Internetu.

Do katalogu elektronicznego jest bezpośredni dostęp z głównej strony WWW biblioteki (<http://www.thulb.uni-jena.de>). Katalog notuje wszelkie media z informacją o ich miejscu w magazynie, czy na regałach w wolnym dostępie, a także o możliwości ich wypożyczenia. Zawiera druki zwarte i ciągłe, media elektroniczne (e-booki, czasopisma i gazety w dostępie online, dysertacje), mikroformy i nośniki elektroniczne, druki ulotne, nuty, mapy oraz artykuły z czasopism dotyczące Turynгии. Nie wszystkie publikacje z lat 1851-1950 są już ujęte w katalogu OPAC, te można odnaleźć w katalogu kartkowym. Również tytułów artykułów z czasopism nie da się wyszukać w katalogu elektronicznym.

Zapisani do biblioteki użytkownicy mogą wypożyczać z magazynu książki, CD, DVD, kasyety magnetofonowe i wideo na 4 tygodnie, czasopisma są wypożyczane na tydzień. Książki z księgozbioru podręcznego udostępniane są krótkoterminowo na weekend, ale niektóre są dostępne tylko na miejscu. Podręczniki zgromadzone jako odrębny księgozbiór wypożycza się na 4 tygodnie. Czytelnik samodzielnie rejestruje wypożyczane książki z tego zbioru. Szczególnie wartościowe dzieła ze starego zasobu są udostępniane w czytelniach zbiorów specjalnych.

Stanowiąca podwaliny biblioteki uniwersyteckiej „Bibliotheca Electoralis” to jedna z najcenniejszych kolekcji okresu reformacji. Zawiera 1,5 tys. druków z przełomu XV i XVI w. oraz ok. 150 średniowiecznych rękopisów. Obecnie ten cenny księgozbiór jest w Jenie przechowywany, opracowywany, digitalizowany i udostępniany w wersji cyfrowej w ramach projektu University Multimedia Electronic Library of Jena (UrMEL)¹⁰.

¹⁰ University Multimedia Electronic Library of Jena (UrMEL) to centralna platforma umożliwiająca dostęp do multimedialnych zasobów biblioteki ThULB i jej partnerów. W tym projekcie uczestniczą także liczne archiwa, inne biblioteki, muzea i instytucje naukowe.

Zbiory specjalne biblioteki Jenajskiej to 3.300 rękopisów, z czego $\frac{1}{10}$ to rękopisy średniowieczne, cenny zbiór inkunabułów: 819 tomów zawierających 1.089 tytułów. To także 130 spuścizn profesorów i uczonych z Jeny. W zbiorach historycznych znajdują się również grafiki, szczególnie portrety uczonych oraz cenne druki ulotne od początku XVI w. do 1945 r. Także te zbiory są już ujęte w katalogu online, można je zamawiać do czytelni zbiorów specjalnych oraz korzystać z wersji dostępnych w zapisie cyfrowym na stronach biblioteki.

Aby poinstruować nowych użytkowników, jak najlepiej korzystać z możliwości, które oferuje biblioteka, jak szukać w katalogu oraz jak wyszukiwać potrzebne informacji w dostępnych bazach danych, w bibliotece organizowane są szkolenia wprowadzające dla początkujących i zaawansowanych, dla szkół, dla studentów różnych wydziałów oraz dla pozostałych czytelników. Ze strony biblioteki nie są dostępne wirtualne przewodniki. Wśród oferowanych materiałów szkoleniowych online są tylko: dokładne wprowadzenie w formie prezentacji, jak korzystać z bazy czasopism elektronicznych, oraz podstawowe informacje o istniejących możliwościach wypożyczania międzybibliotecznego. Wszystkie dane dotyczące korzystania ze zbiorów są przejrzysto przedstawione na stronach biblioteki, które w rozpoczynającym się semestrze zimowym 2013/2014 znacznie zmieniły swój layout. W razie dodatkowych pytań i wątpliwości czytelnik może napisać na podany adres lub zatelefonować na podany numer kontaktowy.

Biblioteka umożliwia swoim użytkownikom publikację elektroniczną ich dysertacji, a także ocenionych jako dobre i bardzo dobre prac magisterskich i dyplomowych po uzyskaniu zgody autora i promotora. W bibliotece organizowane są odczyty i wystawy tematyczne prezentujące eksponaty ze zbiorów historycznych.

3.2. Biblioteka Uniwersytetu Fryderyka Aleksandra w Erlangen-Nürnberg

Biblioteka Uniwersytetu Fryderyka Aleksandra (FAU) w Erlangen-Nürnberg – jednego z największych uniwersytetów w Niemczech – to kompleks złożony z Biblioteki Głównej mieszczącej się w Erlangen, 3 bibliotek wydziałowych i 16 zakładowych działających zarówno w Erlangen, jak i w pobliskiej Norymberdze. Jej głównymi użytkownikami są studenci i pracownicy naukowcy, księgozbiory dostępne są dla wszystkich zainteresowanych, a korzystanie z biblioteki jest bezpłatne. Biblioteka uniwersytecka jest biblioteką magazynową, instytutowe i zakładowe to biblioteki prezencyjne. Biblioteka FAU wraz z wydziałowymi i wszystkimi instytutowymi ma łącznie ok. 5,5 mln tomów, oferuje dostęp do ok. 25 tys. czasopism elektronicznych i 1200 baz danych. Do dyspozycji czytelników są 4 czytelnie

z księgozbiorem podręcznym liczącym 80 tys. tomów; tu można korzystać z zamówionych z magazynu książek. Zbiory czyteln to księgozbiór prezencyjny dostępny na miejscu, możliwe jest jednak także krótkoterminowe wypożyczenie z niego publikacji. Wszystkie pozostałe książki wypożycza się z magazynu na okres 4 tygodni. Jednorazowo można wypożyczyć do 50 tytułów (aż 100 dla studentów oraz pracowników uniwersytetu). Możliwa jest dwukrotna prolongata, jeśli w międzyczasie książka nie została zamówiona przez innego czytelnika. Można rezerwować maksymalnie 25 publikacji zamówionych przez innego użytkownika. W jednej z czytelni wydzielony jest księgozbiór podręcznikowy: 15 tys. tomów publikacji wieloegzemplarzowych w wolnym dostępie, ułożonych według działów. Książki z tego księgozbioru można wypożyczać na okres 4 tygodni.

W gmachu głównym biblioteki znajduje się pracownia komputerowa z 13 miejscami pracy dla studentów FAU. Z aktualną legitymacją czytelnicy użytkownicy może korzystać z Internetu, z baz danych, może używać edytorów tekstu i programów do obróbki obrazu, przenosić teksty na pendrive, drukować. Do dyspozycji czytelników przeznaczone są ustawione tu czytniki mikrofilmów i mikrofilmów, kopiarka, drukarka i skaner. Czytelnicy mogą też korzystać z pomieszczeń do pracy w grupach oraz z kabin do pracy indywidualnej w ciszy. Do użytku w bibliotece udostępnione są zamykane skrytki, służące do przechowywania własnych notatek i książek. Biblioteka udostępnia także pokój do pracy dla rodzica z dzieckiem (w wieku do 8 lat) – są tu 3 miejsca do pracy z dostępem do Internetu oraz kąciak do zabawy dla dziecka z zabawkami, książkami, stolikiem i krzesłkami dziecięcymi. Może być on wykorzystany bez wcześniejszego zgłoszenia codziennie w godz. 8-18.

Biblioteka w Erlangen może pochwalić się cennymi zbiorami historycznymi. Przechowywane i udostępniane są tu rękopisy, cenny zbiór papirusów, stare druki, grafika, spuścizny, cenne druki ulotne, kolekcje ekslibrisów oraz takie nietypowe zbiory, jak 16 tys. medali i monet ze wszystkich epok. Wybrane skarby starego zasobu są prezentowane w wersji cyfrowej na stronach biblioteki. To dzieła z kolekcji m.in. margrabiny Wilhelmine von Bayreuth, rękopisy, inkunabuły i druki ulotne, a także rysunki sprzed XII w. ze zbiorów graficznych. Dostęp do nich jest ze strony biblioteki, kolekcja jest stale uzupełniana. Jest to ponad 2400 średniowiecznych i nowszych rękopisów oraz ponad 2.100 inkunabułów. Biblioteka ma ponadto ok. 19 tys. listów z okresu od XV do XVIII w. ze zbiorów norymberskiego uczonego Christopha Jacoba Trew (1695-1769), lekarza i botanika, którego biblioteka prywatna z ok. 34 tys. druków stanowi jedną z największych zachowanych naukowych kolekcji

przyrodniczych ówczesnych czasów. Biblioteka ma bardzo cenny zbiór papirusów, które są w formie cyfrowej udostępniane na portalu Papyrus-Portal.

Na głównej stronie biblioteki (<http://www.ub.uni-erlangen.de/>) czytelnik bez trudu znajdzie informacje o adresach poszczególnych bibliotek instytutowych i wydziałowych, o godzinach otwarcia oddziałów, o zbiorach i możliwościach korzystania z dodatkowych usług oferowanych czytelnikom oraz o najnowszych inwestycjach, projektach, wydarzeniach w bibliotece, jak np. wystawy, konferencje, szkolenia. Informacje dla użytkowników zaopatrzone w linki do odpowiednich stron i dokładniejszych danych wraz z wyjaśnieniami, adresami mailowymi, na które można kierować ewentualne pytania i uwagi. Jest tu także możliwość komentowania przez zarejestrowanych użytkowników bieżących informacji dotyczących funkcjonowania biblioteki. Dostępne są: program oferowanych szkoleń i wirtualny przewodnik po bibliotece, a także aktualne komunikaty. Na pierwszej stronie oprócz najważniejszych informacji o bibliotece jest link do FAQ – najczęściej zadawanych pytań, gdzie nowy użytkownik może dowiedzieć się wszystkiego na temat korzystania ze zbiorów, wyszukiwania w katalogu OPAC, przeszukiwania baz danych, wypożyczania mediów, a także dodatkowych możliwości zdobywania potrzebnej literatury, np. w ramach wymiany międzybibliotecznej lub przez Subito¹¹ – system elektronicznego dostarczania tekstów. Również przy wykorzystaniu system FAUdok dostępnego dla studentów i pracowników uniwersytetu możliwe jest bezpłatne zamawianie i otrzymywanie potrzebnej literatury: artykułów z prasy i książek z zasobów biblioteki głównej i bibliotek instytutowych. Są one skanowane i przesyłane zamawiającym na skrzynkę mailową jako załączniki PDF. Ze względów konserwatorskich dotyczy to książek wydanych po 1870 r., pod warunkiem że są one zachowane w dobrym stanie. Zamówienie jest możliwe ze strony katalogu OPACplus lub Gateway Bayern; zamówienie kopii z książki nie powinno dotyczyć większej niż 20% części tekstu całego dzieła ani przekraczać 40 stron.

Witryna jest przejrzysta i oferuje łatwy dostęp do katalogu biblioteki, do czasopism elektronicznych i e-booków. Zakładki informują o innych katalogach (kartkowych, na mikrofilmach), umożliwiają poszukiwanie w katalogach innych bibliotek Bawarii i w katalogu międzynarodowym Karlsruher Virtueller Katalog (KVK). Katalog OPACplus, notujący publikacje biblioteki głównej oraz wszystkich wydziałowych

¹¹ Subito jest to serwis, w którym uczestniczą biblioteki z Niemiec, Austrii i Szwajcarii. Oferuje on dostęp do katalogu ok. miliona tytułów periodyków naukowych z różnych dziedzin i do katalogu artykułów oraz umożliwia odpłatne zamawianie artykułów z czasopism w postaci wydruku z kopii elektronicznej.

i instytutowych, umożliwia wyszukiwanie i zamawianie publikacji, sprawdzanie stanu swego konta bibliotecznego, dokonywanie prolongat lub rezerwacji. System odnośników SFX¹² dostępny na stronach katalogu OPACplus proponuje dalsze wyszukiwanie, odsyłając do katalogów innych bibliotek, ew. do zbiorów czasopism w wersji elektronicznej, do streszczeń i spisów treści lub do płatnego serwisu Subito. SFX umożliwia też realizowanie zamówień międzybibliotecznych.

Strona WWW informuje o dostępie do baz danych ze wszystkich dziedzin wiedzy poprzez system Datenbank-Infosystem (DBIS)¹³ oraz do baz zakupionych przez uniwersytet. Pełny dostęp do czasopism elektronicznych oraz do baz danych jest możliwy tylko z komputerów w sieci uniwersyteckiej. Biblioteka ma też duży zasób e-booków. Najczęściej są to elektroniczne wersje drukowanych książek. Wszystkie e-booki są dostępne w sieci uniwersyteckiej. O tym, czy cała książka jest w wolnym dostępie online spoza biblioteki, decyduje każdorazowo umowa licencyjna.

Na serwerze uniwersyteckim OPUS¹⁴ Erlangen-Nürnberg pracownicy i studenci uniwersytetu mogą zamieszczać swoje prace naukowe. Te dokumenty są w wolnym dostępie. Biblioteka FAU przechowuje, kataloguje i archiwizuje wszystkie prace naukowe uniwersytetu opublikowane elektronicznie. Obecnie są to głównie dysertacje i habilitacje, uniwersyteckie wydawnictwa naukowe, materiały konferencyjne, sprawozdania, czasopisma, ale także prace magisterskie, dyplomowe i seminaryjne po uzyskaniu zgody odpowiedniego wydziału uniwersytetu. Na potrzeby swoich użytkowników uniwersytet zakupił programy Citavi und EndNote, które umożliwiają importowanie i edytowanie danych z katalogu OPACplus oraz z baz danych.

¹² SFX context-sensitive reference linking to nowa technologia umożliwiająca za pomocą systemu linkowania przeniesienie od opisu bibliograficznego do pełnego tekstu w wersji elektronicznej, o ile biblioteka ma licencję.

¹³ DBIS powstał w Bibliotece Uniwersyteckiej w Regensburgu. Obecnie bank danych obejmuje 10 314 wpisów, w tym 4033 bazy danych są w wolnym dostępie. W DBIS znajdują się zbiory na nośnikach CD-ROM, DVD, ale przede wszystkim bazy online, z czego 3800 baz jest do użytku w wolnym dostępie przez Internet. Są one podzielone na grupy wg dziedzin i wyszukiwane wg listy alfabetycznej. W systemie DBIS nie ma e-booków, czasopism elektronicznych, katalogów poszczególnych bibliotek, list książek w formie PDF czy dokumentów HTML bez funkcji wyszukiwania. Wszystkie bazy danych są wspólnie administrowane przez biblioteki uczestniczące w tym systemie.

¹⁴ OPUS Online-Publikations-Server daje możliwość publikowania własnych tekstów naukowych online – jest to serwis bezpłatnie dostępny dla wszystkich współpracowników FAU. Dysertacje i habilitacje w wersji elektronicznej są archiwizowane i przechowywane trwale na serwerze Biblioteki Niemieckiej, inne prace naukowe w zależności od życzenia autora mogą być udostępniane tylko w ograniczonym czasie.

FAU, jako jeden z pierwszych uniwersytetów, w 2010 r. założył fundusz dla publikacji Open Access¹⁵. Ze zgromadzonych na nim środków mają być pokrywane koszty autorów udostępniających swoje prace. W 2003 r. Biblioteka FAU przystąpiła do zainicjowanej przez Towarzystwo Maxa Plancka akcji, polegającej na zdobywaniu aktywnego poparcia autorów prac naukowych i instytucji odpowiedzialnych za udostępnianie dziedzictwa kulturowego dla wolnego dostępu do ich publikacji i zbiorów.

Studentom i pracownikom uniwersytetu Erlangen-Nürnberg wydawana jest FAUcard, wielofunkcyjna karta chipowa. Służy jako karta biblioteczna przy wypożyczaniu publikacji; za pomocą FAUcard studenci z aktualnym wpisem na studia mogą płacić w mensach i cafeteriach uniwersyteckich, przy kupnie w automatach do napojów, kopiowaniu na uniwersyteckich kopiarkach. Karta jest własnością uniwersytetu i po zakończeniu studiów należy ją zwrócić na uczelnię. Jest ona wydawana także gościom FAU.

Ze strony domowej biblioteki można wypełnić ankietę dotyczącą stopnia zadowolenia użytkowników z jej funkcjonowania i usług. Można tu też zaproponować zakupienie do księgozbioru potrzebnych publikacji, których nie ma w bibliotece.

3.3. Universitäts- und Stadtbibliothek Köln – Uniwersytecka i Miejska Biblioteka Köln

Jeden z najstarszych w Europie, utworzony w 1388 r. uniwersytet w Kolonii był czwartym uniwersytetem w Świętym Cesarstwie Rzymskim. Na rozkaz Napoleona zamknięty w 1798 r., został ponownie otwarty w 1919 r. Obecnie zalicza się do największych uniwersytetów niemieckich. Biblioteka Uniwersytecka w Kolonii powstała w 1920 r. wraz z nowo otwartym uniwersytetem, lecz na jej księgozbiór składają się dużo starsze kolekcje, pochodzące z początku XVII w. To księgozbiory ówczesnej rady miejskiej, profesorów uniwersytetu, kolegium jezuickiego, biblioteki miejskiej, do tego z czasem doszły spuścizny i kolekcje prywatne. Dzisiaj z prawie 4-milionowym zbiorem mediów to największa biblioteka naukowa Nadrenii Północnej-Westfalii. Wraz z Centralną Biblioteką Medyczną, pięcioma wydziałowymi i ponad 150 bibliotekami instytutowymi oraz z uniwersyteckim archiwum Biblioteka

¹⁵ Open Access to wolny dostęp, trwały i natychmiastowy dla każdego użytkownika do cyfrowych form zapisu danych i treści naukowych oraz edukacyjnych. Każdy zainteresowany może bezpłatnie czytać, kopiować, przechowywać, drukować i wykorzystywać publikacje naukowe w wolnym dostępie do celów naukowych lub dydaktycznych zgodnie z prawem. Twórcy publikacji nie zrzekają się jednak swoich praw autorskich i mogą stawiać różnego rodzaju warunki udostępniania swoich dzieł.

Uniwersytecka i Miejska (Universitäts- und Stadtbibliothek) zaopatruje w potrzebną literaturę i źródła informacji studentów i kadre naukową uniwersytetu, jest także biblioteką publiczną dostępną dla każdego czytelnika. Specjalizacją przyznaną bibliotece kolońskiej przez DFG są nauki społeczne i ekonomiczne, krąg kulturowy krajów BeNeLux, a także literatura dotycząca Nadrenii.

Dzięki swym bogatym zbiorom publikacji drukowanych (3,9 mln tomów, w tym 6 tys. bieżących czasopism naukowych) oraz elektronicznych dotyczących gospodarki, ekonomiki i organizacji przedsiębiorstw, zarządzania i ubezpieczeń biblioteka, udostępniając potrzebną literaturę, służy pomocą także przedsiębiorcom i naukowcom spoza uniwersytetu. Oferuje dostęp do ok. 30 tys. e-booków, prawie 70 tys. czasopism elektronicznych oraz 560 baz danych ze wszystkich dziedzin, w tym wielu kupionych i dostępnych tylko w sieci uniwersyteckiej. Dysponuje ok. 8,5 tys. prenumerowanych czasopism ze wszystkich dziedzin nauki oprócz medycyny, oferuje elektroniczną bazę dysertacji, dostęp do elektronicznych gazet niemieckich i zagranicznych.

Biblioteka główna jest biblioteką magazynową, przechowuje i archiwizuje swoje zbiory, udostępniając je zainteresowanym. Jest otwarta codziennie od godz. 8 do 24, w soboty i niedziele do godz. 20. Czytelnik zamawia książki z magazynu przez katalog online, a po 2-3 dniach może odebrać je z przeznaczonych do tego celu odpowiednich regałów i zarejestrować na stanowisku do samodzielnego wypożyczenia książek. Część księgozbioru, która nie jest przeznaczona do wypożyczenia na zewnątrz, jest udostępniana w czytelnich. Biblioteka oferuje ok. 700 miejsc pracy dla czytelników. Użytkownik ma wolny dostęp do księgozbioru podręcznego w czytelnich, do czasopism i gazet oraz do zbiorów Europejskiego Centrum Dokumentacyjnego. To jedno z 50 takich miejsc w Niemczech, które gromadzi i udostępnia wszystkim zainteresowanym publikacje na temat Unii Europejskiej i jej polityki, zapoznaje z aktualnymi dokumentami EU, zamieszczając linki do nich na swojej stronie. Te zbiory liczą niemal 6 tys. tomów i nie są przeznaczone do wypożyczenia.

Wolny dostęp do półek czytelnik ma również w magazynie podręcznym z książkami do natychmiastowego wypożyczenia. Jest to wydzielona część magazynu, gdzie zgromadzone są publikacje z ostatnich 10 lat przeznaczone do samodzielnego wypożyczenia za pomocą Selfcheck – urządzenia do samoobsługowej rejestracji wypożyczeń. Również odrębnym księgozbiorem jest zbiór podręczników, czyli zasób wieloegzemplarzowych publikacji ułożonych wg działów ze wszystkich dziedzin nauki do wykorzystania dla studentów. Tu też czytelnicy mają wolny dostęp do półek

i samodzielnie wypożyczają książki. Jednorazowo można wypożyczyć do 30 tytułów na miesiąc. Czytelnik musi sam pilnować terminu zwrotu lub prolongaty, biblioteka nie wysyła upomnień.

W jednej z czytelni są przygotowane specjalne miejsca dla osób niedowidzących, znajdują się tam odpowiednio zaadaptowany komputer i urządzenie odczytujące skanowany tekst.

W bibliotece czytelnicy mają do dyspozycji drukarkę, kopiarkę na kartę i monety, skaner do korzystania bezpłatnie, czytniki i skaner do mikrofilmów i mikrofilmów, można bezpłatnie kopiować dane na własny nośnik USB, kopie papierowe nie są tu wykonywane. W pracowni digitalizacji można zamawiać odpłatne wykonanie skanów na CD i DVD oraz wydruki.

Ze strony domowej biblioteki (<http://www.ub.unikoeln.de/>) jest dostęp do katalogu online zarówno publikacji drukowanych, jak i elektronicznych. Jest tu też w formie e-booka informator na temat wszystkich bibliotek wchodzących w skład sieci bibliotek instytutowych uniwersytetu kolońskiego. Również jako pomoc przy orientacji w bibliotece i wyszukiwaniu literatury przewidziany jest dostępny przez całą dobę wirtualny asystent chatbot, sugerujący rozmowę z robotem, który odpowiada na zrozumiale sformułowane pytania użytkowników. Pytający natychmiast otrzymuje odpowiedź na zadane pytanie lub zostaje przekierowany do odpowiedniej strony z informacją. Dostępny ze strony biblioteki e-learning to kilkuminutowe filmy, prezentacje, screencasty i tutoriale zapoznające z biblioteką i jej ofertą, pokazujące, jak wyszukiwać i zamawiać publikacje, korzystać z baz danych. O pomoc można się zwrócić do bibliotekarzy dyżurujących na stanowisku informacyjnym lub można kierować pytania telefonicznie, przesyłać faksem lub pocztą elektroniczną. Biblioteka przygotowuje dla swoich użytkowników szkolenia i kursy odbywające się w stałych zaplanowanych terminach, skierowane nie tylko do studentów poszczególnych wydziałów, lecz także do przyszłych czytelników – uczniów po 11. klasie.

Nowy użytkownik może samodzielnie zapisać się do biblioteki; wypełniając formularz zamieszczony na stronie WWW, otrzymuje prowizoryczny numer czytelnika, z którym może już zamawiać i rezerwować książki z katalogu. Aby odebrać zamówione media, musi zgłosić się do biblioteki z dokumentem tożsamości, otrzymuje wówczas właściwą kartę biblioteczną.

W bibliotece kolońskiej organizowane są wystawy, o których można przeczytać na stronie domowej. Tu również wśród aktualności zamieszczane są informacje o wykładach, odczytach autorskich, konkursach i innych wydarzeniach organizowanych przez bibliotekę.

Biblioteka uniwersytecka dysponuje bardzo bogatym księgozbiorem historycznym. Jest to 2350 inkunabułów – ok. 500 z nich jest dostępnych w formie cyfrowej ze strony biblioteki – ponadto liczne zbiory grafiki, portretów, rękopisów, druków ulotnych. Można z nich korzystać tylko w czytelni zbiorów specjalnych. Wiele dostępnych jest też już w wersji cyfrowej. W bibliotece działa pracownia zbiorów historycznych Nadrenii, która udziela wskazówek oraz służy pomocą mniejszym bibliotekom prywatnym mającym cenne, wymagające fachowej opieki księgozbiory z regionu Düsseldorfu i Kolonii.

Ciekawym projektem realizowanym w bibliotece jest zbiór opraw książkowych: od najstarszych późnogotyckich aż po współczesne obwoluty książkowe. Przechowywane są one oddzielnie, a czytelnik, zamawiając z katalogu wybraną książkę, musi zaznaczyć, jeżeli potrzebuje również jej obwoluty. Zbiory opraw i obwolut są digitalizowane i w tej formie dostępne ze strony domowej biblioteki. Obecnie zbiór ten liczy już 350 obiektów.

Do innych takich niespotykanych w pozostałych bibliotekach zbiorów można zakwalifikować liczącą obecnie już niemal 10 tys. tytułów kolekcję „Islandica”. Tworzą ją dzieła dotyczące Islandii, od XVI w. po czasy współczesne, skatalogowane w ogólnym katalogu online i przechowywane w magazynie jako odrębna kolekcja. Biblioteka gromadzi całe kolekcje i przechowuje je jako osobne księgozbiory, jak np. wspomniane „Islandica”, 70 tys. tomów biblioteki ewangelickiej, zbiór 239 książek austriackiego pisarza H. C. Artmana – największy zbiór dzieł tego pisarza w Niemczech – czy np. zbiór 55 książek pisarki Gertrudy von Le Fort – to nieduża, a również odrębna, oddzielnie przechowywana w magazynie kolekcja.

3.4. Biblioteka Uniwersytecka w Bochum

Uniwersytet Ruhr w Bochum powstał w 1962 r. i był to pierwszy założony po wojnie uniwersytet w RFN. Został zbudowany na obrzeżach miasta jako zaplanowany kompleks budynków wszystkich wydziałów, wraz z miasteczkiem akademickim, aulą i biblioteką. Na całym uniwersytecie jest 20 wydziałów, studiuje ponad 36 tys. studentów ze 130 krajów.

Biblioteka Uniwersytetu Ruhr jest nowoczesną, dynamicznie rozwijającą się biblioteką uniwersytecką, ściśle związaną z macierzystą uczelnią. Swoją ofertę kieruje głównie do kadry naukowej i studentów RUB, ale także do osób spoza uczelni – zainteresowanych uczniów, nauczycieli i pozostałych mieszkańców Bochum. Biblioteka RUB nie jest objęta programem DFG dotyczącym specjalizacji bibliotek

niemieckich, a jako biblioteka uniwersytecka gromadzi literaturę ze wszystkich dziedzin nauki reprezentowanych na uczelni.

Biblioteka główna wraz ze wszystkimi bibliotekami instytutowymi (jest ich 43), mieszczącymi się w obrębie kampusu, liczy 4,2 mln druków zwartych i 6 tys. czasopism. Ponadto w dostępie online oferuje niemal 60 tys. czasopism w wersji elektronicznej (w tym 32 520 z wykupioną licencją), 3,5 tys. baz danych (424 płatne) oraz 15 tys. e-booków.

We wszystkich bibliotekach instytutowych uniwersytetu należących do systemu czytelnicy mogą bez trudu dotrzeć do potrzebnej literatury ze wszystkich dziedzin. Ogółem ok. 2,6 mln druków oraz 4 tys. bieżących czasopism w wersji drukowanej jest dostępnych bezpośrednio w czytelnich bibliotek instytutów. To biblioteki prezencyjne otwarte od poniedziałku do piątku, niektóre również wypożyczają książki na weekend. Biblioteka centralna jest otwarta dla czytelników we wszystkie dni tygodnia od godz. 8 do 24 (w soboty i niedziele od godz. 11 do 20 i 18). Jest biblioteką prezencyjną, czytelnik ma wolny dostęp do półek. Wszystkie biblioteki instytutowe współpracują z biblioteką główną, ich księgozbiory można przeszukiwać przez wspólny dla wszystkich katalog OPAC dostępny online.

W bibliotece, wśród regałów z wolnym dostępem do półek, jest 170 miejsc pracy dla użytkowników, ponadto biblioteka oferuje liczne miejsca pojedyncze lub do pracy w grupach, fotele i sofy, 4 miejsca z możliwością zmiany wysokości krzesła dla osób poruszających się na wózkach oraz miejsce komputerowe z czytnikiem elektronicznym dla niedowidzących i niewidomych. Bibliotekarze dbają o potrzeby tej grupy czytelników, pomagając im w odnalezieniu potrzebnej literatury, sprowadzając książki na kasetach i drukowane alfabetem Braille'a, przygotowują dla nich materiały i skrypty dostępne w alfabecie Braille'a, dodatkowo udostępniają bezpłatnie magnetofony kasetowe i mikrofony.

Biblioteka oferuje użytkownikom dwa pomieszczenia szkoleniowe (dla 6-12 osób) wyposażone w laptopy, ekran i Beamer.

Czytelnik może korzystać z dostępnych materiałów na miejscu bądź wypożyczać je do domu. Odbioru wypożyczonych książek i zwrotów można dokonywać samodzielnie w automatach mieszczących się w budynku biblioteki. Czytelnik może też zamawiać potrzebne publikacje, których nie znalazł w bibliotece przez wypożyczalnię międzybiblioteczną, z innych bibliotek krajowych i zagranicznych. Biblioteka RUB pośredniczy również w dotarciu do potrzebnej literatury przez serwis Subito. W bibliotece nie ma wydzielonego księgozbioru podręczników. Wszystkie one wraz z pozostałymi publikacjami są ułożone wg działów w ogólnie dostępnym

magazynie na trzech piętrach biblioteki. Na stronie WWW biblioteki można bez trudu dotrzeć do planu gmachu z zaznaczonym rozmieszczeniem poszczególnych działów, a nawet konkretnym regałem, na którym znajdują się poszukiwane sygnatury. Nie wszystkie książki są dla czytelnika bezpośrednio dostępne, część księgozbioru mieści się w zamkniętym magazynie. To m.in. spuścizny profesorów, kolekcje prywatne, dysertacje, egzemplarze archiwalne, duże formaty, druki ulotne, mikrofilmy i mikrofisz, mapy, partytury, czasopisma. Można z nich korzystać tylko w czytelni po wcześniejszym zamówieniu.

Użytkownicy mogą używać kopiarek obsługiwanych na kartę, skanerów, drukarek, czytników i skanerów do mikrofisz oraz mikrofilmów. W pracowni komputerowej dostępnej tylko dla zarejestrowanych czytelników: studentów i pracowników RUB, po zalogowaniu indywidualnym loginem i hasłem można korzystać z zakupionych przez uniwersytet programów do edycji tekstu, można drukować z własnych materiałów, zapisywać na płyty DVD, używać skanerów. W bibliotece czytelnicy mają do dyspozycji 76 zamykanych szafek na prywatne książki czy notatki oraz na książki wypożyczone (18 szafek do wykorzystania przez jeden dzień oraz 58 szafek rezerwowanych długoterminowo).

Czytelnicy mogą zwracać się z pytaniami do bibliotekarzy w punkcie informacyjnym osobiście w godzinach otwarcia biblioteki, telefonicznie albo mailowo. Od poniedziałku do piątku w godz. 9-15 działa Info-Chat, dostępny ze strony domowej biblioteki. Użytkownicy mają też możliwość proponowania zakupu potrzebnych publikacji, których biblioteka nie ma. Na stronie domowej biblioteki (<http://www.ub.ruhr-uni-bochum.de/>) jest dostępny odpowiedni formularz.

W zakładce Service są zamieszczone teksty ulotek w formacie PDF, przewodniki audiowizualne, instruktażowe screencasty, filmy i prezentacje PowerPoint ułatwiające wyszukiwanie w katalogach i bazach danych, które mają pomóc czytelnikowi w efektywnym korzystaniu z oferty biblioteki. Ponadto biblioteka proponuje swoim użytkownikom liczne kursy dla początkujących, wyjaśniające, jak poszukiwać potrzebnej literatury, jak efektywnie korzystać z katalogów i baz danych oraz szkolenia dla zaawansowanych użytkowników zapoznające z programami do wyszukiwania i opracowania tekstów Citavi i EndNote oraz EndNoteWeb. Ze strony WWW dostępny jest abonament Newsletter der UB Bochum, miesięcznika informującego o najnowszych wydarzeniach w bibliotece, nowych bazach danych i czasopismach elektronicznych, terminach szkoleń, o wystawach i innych imprezach,

o zmianach godzin otwarcia itp. Biblioteka jest też obecna na portalach społecznościowych: Facebook, Twitter, zamieszcza na YouTube filmy pokazujące m.in., jak korzystać z biblioteki.

4. Podsumowanie: na co mogą liczyć czytelnicy w niemieckich bibliotekach akademickich?

Biblioteki, ułatwiając swoim czytelnikom dostęp do usług i stwarzając optymalne warunki studiowania, dążą do przystosowania do potrzeb użytkowników dogodnych dla nich godzin otwarcia biblioteki, odpowiednich i wystarczająco licznych miejsc w czytelniach do pracy grupowej oraz zamykanych kabin do pracy indywidualnej w ciszy. Starają się zapewnić bezpośredni dostęp do potrzebnych materiałów. Szczególną usługą biblioteczną jest wolny dostęp do półek, pozwalający czytelnikowi na samodzielny wybór potrzebnych materiałów, bez pośrednictwa bibliotekarza. Od 1960 r. w niemieckich bibliotekach uczelnianych tworzone są zbiory podręcznikowe zaopatrujące studentów w potrzebną literaturę. Taki księgozbiór jest w wolnym dostępie, wieloegzemplarzowy, z możliwością samoobsługowego wypożyczania do domu za pomocą urządzeń Selfcheck i wrzutni.

W nowoczesnych bibliotekach czytelnicy mają wolny dostęp do całej zgromadzonej literatury i dopiero przy wyjściu z budynku umieszczone są wypożyczalnia i bramki. Możliwość kopiowania, robienia wydruków, skanów, dużo stolików przy regałach w miejscach z wolnym dostępem do półek, wyciszona posadzka, kabiny do pracy w ciszy, zamykane skrytki, wózki do przechowania wybranych z półek książek i własnych notatek – wszystko to sprawia, że czytelnik ma w bibliotece optymalne warunki do pracy.

Usługi biblioteczne to nie tylko wypożyczanie druków, lecz także udostępnianie informacji przez Internet. Witryna biblioteki służy również do zamieszczania aktualizowanych na bieżąco informacji i prezentacji zbiorów, ułatwiania zrozumienia przekazywanych treści, a także edukowania użytkowników. Dzięki swej interaktywności umożliwia komunikowanie się czytelników z bibliotekarzami. „Witryna elektroniczna stała się idealnym miejscem, gdzie biblioteki mają możliwość bezpośrednio zwracać się do szerokiego grona odbiorców o wyrażenie opinii na temat przydatności poszczególnych rodzajów zbiorów (np. baz danych czy czasopism

elektronicznych) dostępnych ze strony WWW, do zgłaszania zapotrzebowania na zakup np. książek lub czasopism niezbędnych w dydaktyce i pracy naukowej”¹⁶.

Przedstawione tu wybrane niemieckie biblioteki akademickie oferują wiele udogodnień oraz usług umożliwiających i usprawniających użytkownikom dotarcie do poszukiwanych informacji. Ta oferta to:

- elektroniczne zamawianie książek z biblioteki głównej i bibliotek wydziałowych, wypożyczanie międzybiblioteczne;
- dostęp ze strony WWW do katalogu biblioteki, e-booków i czasopism elektronicznych; e-booki, bazy danych i czasopisma w wersji elektronicznej są dostępne bezpłatnie w sieci uniwersyteckiej dla zarejestrowanych czytelników, niektóre są dostępne z zewnątrz po zalogowaniu się, inne w zależności od licencji;
- wybrane dzieła cennego zasobu historycznego dostępne w wersji cyfrowej;
- system odnośników SFX dostępny na stronach katalogu OPACplus proponuje dalsze wyszukiwanie, odsyłając do katalogów innych bibliotek, ew. do zbiorów czasopism w wersji elektronicznej, do streszczeń i spisów treści lub do płatnego serwisu Subito;
- dostęp przez system DBIS do licznych naukowych baz danych ze wszystkich dziedzin; w serwisie uczestniczy 281 różnych bibliotek naukowych;
- możliwość korzystania z programów wspomagających pracę naukową: EndNote¹⁷, Citavi¹⁸, Zotero¹⁹;
- OPUS Online-Publikations-Server – serwis bezpłatnie dostępny dla wszystkich pracowników uniwersytetu, umożliwiający publikowanie własnych tekstów naukowych online na serwerze uniwersyteckim; dostęp do wszystkich opublikowanych i zapisanych elektronicznie dokumentów naukowych pracowników i studentów danej uczelni;

¹⁶ M. Dudziak-Kowalska: Internetowe strony WWW bibliotek jako element public relations. „Biuletyn EBIB”, nr 5, 2004, [dostęp: 26.09.2013 r.]. Dostępny w Internecie: <http://ebib.oss.wroc.pl/2004/56/kowalska.php>

¹⁷ EndNote Web to program służący do gromadzenia opisów bibliograficznych i tworzenia na ich podstawie przypisów oraz bibliografii załącznikowej, np. na potrzeby przygotowywanej publikacji naukowej.

¹⁸ Citavi pozwala na pobieranie i eksportowanie danych bibliograficznych z katalogów i baz danych, z innych programów do edycji tekstu i innych formatów. Za pomocą Citavi można dodawać artykuły źródłowe, wyszukiwać informacje bibliograficzne, pobierać z sieci pełny tekst i tworzyć zrzuty stron internetowych w formacie PDF, zapisywać streszczenia, cytaty, obrazy, komentarze, oceny itp.

¹⁹ Zotero – przydatny i wszechstronny program niekomercyjny do tworzenia archiwum stron internetowych, bibliografii i przypisów, program ułatwiający archiwizowanie i organizowanie źródeł informacji, wspomagający tworzenie bibliografii. Program automatycznie pobiera wiele danych bibliograficznych podczas przeglądania stron internetowych i baz bibliotecznych.

- miejsca z dostępem do Internetu, kabiny do indywidualnej pracy, sale do pracy w grupach;
- odpowiednio wyposażone miejsca pracy dla niedowidzących, komputery z 27 calowym ekranem z dostępem do Internetu, skanerem i drukarką brajlowską, dostępne urządzenie czytające, klawiatura z dużymi znakami, z czcionką brajlowską, powiększająca kamera poprawiająca ostrość czytanego tekstu;
- księgozbiór podręczny w czytelniach, odrębny zbiór podręczników w wolnym dostępie z możliwością samodzielnego wypożyczenia i zwrotów za pomocą wrzutni;
- do użytku czytelników zamykane szafki, wózki do przechowywania własnych notatek;
- dostępne samoobsługowe kopiarki, bezpłatne skanowanie, możliwość drukowania; z książek zniszczonych, rękopisów, starych druków, obiektów graficznych odbitki cyfrowe wykonuje odpowiednia pracownia biblioteki;
- dostępne czytniki mikrofilmów i mikrofilmów;
- informacja online – na stronie WWW biblioteki możliwość nieanonimowego zadawania pytań dotyczących funkcjonowania biblioteki, składania propozycji, wyrażania krytyki za pomocą formularza ze strony głównej biblioteki;
- interaktywne samouczki, szkolenia i przewodniki wirtualne o bibliotece;
- listy nowych nabytków do wglądu na stronie domowej biblioteki;
- użytkownik biblioteki może zaproponować do zakupu publikacje, których potrzebuje, a biblioteka nie ma ich w zbiorach;
- możliwość komentowania przez zarejestrowanych użytkowników bieżących informacji dotyczących biblioteki; ze strony domowej biblioteki można także wypełnić ankietę na temat zadowolenia użytkowników z funkcjonowania biblioteki i jej oferty;
- odpłatne kwerendy wykonywane przez bibliotekarzy;
- możliwość nieodpłatnego wynajmowania pracownikom i studentom sali wystawowej i konferencyjnej biblioteki na imprezy uniwersyteckie;
- ze strony uniwersytetu dostępny jest blog dla studentów i pracowników jako platforma do dyskusji, publikowania tekstów, może również służyć do przekazywania aktualnych informacji i komunikatów pracowników uczelni;
- biblioteka jest obecna na portalach Twitter i Facebook.

Na postawione na wstępie pytanie o przyszłość bibliotek w czasach szybkiego postępu technologicznego istnieje jedna odpowiedź: „... nic nie zagraża egzystencji bibliotek, o ile dostrzegą szanse w zachodzących zamianach, jeśli będą konsekwentnie dostosowywały swoją ofertę – zbiorów i usług – do potrzeb i oczekiwań różnych grup użytkowników. Biblioteki muszą zmieniać się, ale nie przestają być potrzebne. Kierunek tych zmian wyznacza w dużej mierze nowoczesna technologia rzutująca zarówno na zasoby, jak i procedury realizowane w bibliotekach”²⁰. Biblioteki niemieckie wykorzystują nowości technologiczne i wciąż są instytucjami dobrze prosperującymi, niezbędnymi i cieszącymi się uznaniem społecznym.

Bibliografia

1. BIB-Broschüre: Wir bringen Wissen in Bewegung. Berufsfeld Bibliothek und Information. Anlage zu „Buch und Bibliothek”, Berufsverband Information Bibliothek, 2011.
2. Das Netzwerk der Sondersammelgebiete und virtuellen Fachbibliotheken. Bibliotheken und wissenschaftliche Fachinformation in Deutschland. Deutscher Bibliotheksverband, Arbeitsgemeinschaft der Sondersammelgebietsbibliotheken, Frankfurt am Main 2007.
3. Jaskowska M.: Cechy kształtujące wizerunek bibliotek naukowych w Internecie. „Przegląd Biblioteczny”, nr 1, 2007, s. 21-49.
4. Ostrowska D.: Od Web 2.0 do Biblioteki 2.0. „Bibliotekarz”, nr 3, 2008, s. 12.
5. Piotrowska E., Zajac R.M.: Wirtualne serwisy informacyjne w bibliotekach naukowych, [w:] Biblioteki XXI wieku – i czy przetrwamy? II Konferencja Biblioteki Politechniki Łódzkiej, Łódź, 19-22 czerwca 2006. Biblioteka Politechniki Łódzkiej, Łódź 2006, s. 391-397.
6. Seefeldt J., Syré L.: Portale zu Vergangenheit und Zukunft: Bibliotheken in Deutschland. Olms Verlag, Hildesheim 2011.
7. Sójkowska I., Podgórski F.: Dokąd zmierza informacja? – czyli co oferuje biblioteka, a czego oczekuje użytkownik. Stan obecny i rozwój informacji naukowej w bibliotekach uczelni technicznych, [w:] Biblioteki XXI wieku – i czy przetrwamy? II Konferencja Biblioteki Politechniki Łódzkiej, Łódź, 19-22 czerwca 2006. Biblioteka Politechniki Łódzkiej, Łódź 2006, s. 407-420.
8. Stępiak J.: Współczesna biblioteka – świat realny i wirtualny. „Bibliotekarz Płocki”, nr 2, 2003, s. 11-22.
9. Thun H.P.: Eine Einführung in das Bibliothekswesen der Bundesrepublik Deutschland. Deutsches Bibliotheksinstitut, Berlin 1998.
10. Trautmann K.: Der Bibliothekar spürt alte Schmöker mittels neuester Datentechnik auf. „Frankfurt Rundschau”, 11.11.2011.
11. Ziembicki P.: Perspektywy rozwoju infrastruktury informatycznej bibliotek oraz nowa koncepcja roli bibliotekarza. „Bibliotekarz”, nr 6, 2007, s. 2-8.

²⁰ J. Stępiak: op.cit.

12. Bibliotheken in Deutschland – Fachdiskussion: E-Books und Bibliotheken-eine Erfolgs-geschichte? Frank Simon-Ritz im Gespräch., Goethe-Institut, 2013, [dostęp: 26.09.2013 r.]. Dostępny w Internecie: <http://www.goethe.de/wis/bib/fdk/de11261853.htm>
13. Bibliotheken in Deutschland. Bibliothekslandschaft. Hochschul- und Universitätsbibliotheken, [dostęp: 24.09.2013 r.]. Dostępny w Internecie: www.bibliotheksportal.de
14. Cisek S.: Funkcje i role bibliotek naukowych i publicznych w społeczeństwie wiedzy, [dostęp: 26.09.2013 r.]. Dostępny w Internecie: <http://www.cbr.edu.pl/konf2005mat/html/cisek.html>
15. Dryzek H.: Internauta w bibliotece. „Biuletyn EBIB”, nr 7, 2003, [dostęp: 26.09.2013 r.]. Dostępny w Internecie: <http://ebib.oss.wroc.pl/2003/47/dryzek.php>
16. Dudziak-Kowalska M.: Internetowe strony WWW bibliotek jako element public relations. „Biuletyn EBIB”, nr 5, 2004, [dostęp: 26.09.2013 r.]. Dostępny w Internecie: <http://ebib.oss.wroc.pl/2004/56/kowalska.php>
17. Giersberg D.: Bibliothekswesen in Deutschland – ein Überblick, 2012, [dostęp: 26.09.2013 r.]. Dostępny w Internecie: <http://www.goethe.de/wis/bib/fdk/de8748191.htm>
18. Giersberg D.: Deutschlands Bibliotheks- und Informationswissenschaft, [dostęp: 28.09.2013 r.]. Dostępny w Internecie: <http://www.goethe.de/wis/bib/fdk/de9845638.htm>
19. Jankowska M.A.: Wymagania informacyjne użytkowników bibliotek akademickich w XXI wieku: LibQUAL+TM jako narzędzie pomiaru jakości usług bibliotecznych, [dostęp: 26.09.2013 r.]. Dostępny w Internecie: <http://eprints.rclis.org/archive/00008696/01/jankowska.pdf>
20. Kalinowska H.: Czytelnik w nowoczesnej bibliotece czyli marketing usług bibliotecznych, [dostęp: 26.09.2013 r.]. Dostępny w Internecie: <http://www.wsap.edu.pl/pub/publikacje/kalinowska.pdf>
21. Krupa Z.: Internet – zagrożenie czy uzupełnienie tradycyjnej biblioteki?, [dostęp: 26.09.2013 r.]. Dostępny w Internecie: <http://eprints.rclis.org/9052/1/krupa.pdf>
22. Kształtowanie kolekcji e-zasobów: wytyczne dla bibliotek, [dostęp: 26.09.2013 r.]. Dostępny w Internecie: <http://www.ifla.org/files/assets/acquisition-collection-development/publications/electronic-resource-guide-pl.pdf>
23. Maciejewska Ł., Urbańczyk B.: Czego oczekują użytkownicy biblioteki akademickiej w dobie informacji elektronicznej?, [dostęp: 26.09.2013 r.]. Dostępny w Internecie: http://skryba.inib.uj.edu.pl/wydawnictwa/e05/maciejewska_urbanczyk-n.pdf
24. Piotrowicz G.: Cyfrowa przyszłość, czyli biblioteki w erze informacji, [dostęp: 26.09.2013 r.]. Dostępny w Internecie: <http://www.ebib.pl/publikacje/matkonf/biblio21/sesja6ref2.pdf>
25. Thorhauge J.: Rosnące znacznie biblioteki jako instytucji obywatelskiej. „Biuletyn EBIB”, nr 2, 2004, [dostęp: 26.09.2013 r.]. Dostępny w Internecie: <http://ebib.oss.wroc.pl/2004/53/thorhauge.php>